

Gymnastiklærer J. Lauritsen og Odense Gymnastik-Forening

Den tidlige skyttebevægelse og idrætten¹

Af Jørn Hansen

Det er velkendt, at gymnastikken med tiden blev en central idræt inden for De Danske Skytteforeninger. På landsplan kom dette især til at gøre sig gældende fra 1870'erne og frem, men først i 1919 kom navneforandringen til De Danske Skytte- og Gymnastikforeninger. Efter bruddet mellem hovedparten af gymnasterne og skytterne i 1929/30 ændredes navnet til De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger for at symbolisere, at skyttebevægelsen nu også var en idrætsbevægelse. Mønsteret for de fleste fremstillinger af dansk idræts historie har således været først skydning, så senere gymnastik og tilsidst idræt, hvorfor man egentlig med god ret har kunnet problematisere, om skyttebevægelsen ved dennes begyndelse var en del af idrætsbevægelsen. Eller sagt på en anden måde: Er det rimeligt at lade den moderne danske foreningsidræt begynde med skyttebevægelsen tilbage i 1861.

Følgende lille undersøgelse af den moderne idræts start i Odense viser en tydelig sammenhæng mellem skytteforeninger, gymnastik og idræt. Allerede før de såkaldte frie foreningers start – her belyst ved Odense Gymnastik-Forening – øvedes såvel skydning som gymnastik og boldspil i regie af skyttebevægelsen, og det var først med de frie idrætsforeninger fremkomst, at boldspil og den frie idræt (atletikken) for en periode skilte sig ud fra skyttebevægelsen.

Legemsøvelser og cricket

Det var i 1860'erne, den moderne idræt for første gang blev synlig i Odense. Den 3. januar 1866 stiftedes Odense Amts Skytteforening (OAS) på Odense Rådhus med stiftsamtmænd Unsgaard som formand. Den nationalpatriotiske bevægelse fik fra begyndelsen støtte fra landets ledende kredse – især nederlaget til Preussen-Østrig i 1864 fremmede den anti-tyske bevægelse. Allerede fra 1868 havde Odense Amts Skytteforening legemsøvelser på programmet.

Foreningens forretningsfører kaptajn Klüver beskrev i skriftet »Om Skytteforeningerne, Deres Organisation, Bevæbning og Øvelser« programmet for legemsøvelserne ved præmieskydningen i 1868:

Hele delingen, som et hold blev kaldt, skulle deltage i højdespring over en jordvold, der var 1,5 alen høj og 1 fod i bredden, derudover var der længdespring over en 4,5 alen bred grav. Ved disse øvelser skulle skytterne bære geværet i højre hånd »så højt at Haanden er lige for højre bryst«.

De enkelte skytter skulle derudover øve længdespring på 6 alen, højdespring på 1,5 alen og løb på 1600 alen. Dertil kom hurtigløb, hvor albuerne skulle holdes fast i siden for at give ligevægt. Endvidere var der tale om boldspil, hvor der blev spillet cricket.

De første øvelser passede naturligt til

den militærforberedende træning. Det var vigtigt, at de unge kom i god form, så de bedre kunne klare sig i en eventuel krig om Sønderjylland. Set med vore øjne forekommer det overraskende, at man allerede ved skyttebevægelsens start spillede cricket. Ifølge kaptajn Klüver spillede mindst 16 delinger i Odense Amt cricket, og et præmiestævne i Kerteminde i 1868 mellem flere af foreningen kredse »vidnede om at man havde opnaaet ikke saa ringe Færdighed«. Ifølge kaptajn Klüver var cricket et fortrinligt spil, fordi det »paa en gang øver Øje, Arm og Been«.

Men hvorledes gik det til, at man allerede for mere end hundrede år siden løb rundt på Fyn og spillede cricket. Hvordan havde dette engelske spil fundet vej til Odense? I sit skrift tildelte kaptajn Klüver lærer Lauritsen i Odense æren herfor »den utrættelige Talsmand for Legemsøvelserne, som altid er villig til at anvende sin Tid i denne Sags interesse«.

Gymnastiklærer J. Lauritsen

Johannes Enemark Lauritsen blev født den 2. oktober 1824 i Sommersted i Sønderjylland. Læreruddannelsen tog han på Jelling Seminarium, og nåede sansynligvis frem til tre-årskrigen (1848-51) at virke nogle få år i Sønderjylland. Ved sin tiltrædelse som lærer ved Borgerskolen i Odense i 1850 oplyste Lauritsen i al fald, at han i 1848 havde måttet flygte fra sit hjem og sin kirke. Lærergerningen blev livslang, men Lauritsen var et aktivt menneske med mange jern i ilden. Eftertiden kender ham mest som gymnastiklærer, men allerede før sin ansættelse ved Borgerskolen havde han arbejdet for at få etableret en aftenskole i Odense, senere fik han smag for journalistisk beskæftigelse, først som redaktør af Fyens Avis fra 1865-66, og senere som

meddeler eller korrespondent til hovedstadens aviser eller den stedlige presse. I en kort periode arbejdede Lauritsen også for anlæggelse af en forsøgshave og planteskole for Fyn.

Som det aktive menneske Lauritsen var, gav han sig ofte i kast med – som det stod i nekrologen i Fyens Stiftstidende – »Opgaver, om hvilke man fristedes til at tro, at de laa langt ud over de elementære Forudsætninger han medbragte, men som dog ved den Flid og Energi, han satte ind paa at løse dem, stedse bragte ham lønnede Resultater«. Et resultat af hans flid blev det lokalhistoriske formidlingsarbejde. Gennem et personligt bekendtskab med biskop Engelstoft fik han et indblik i det Odense, der gradvist forsvandt. I artikler, til især Fyens Stiftstidende, berettede Lauritsen om fortidens sæder og skikke, og ingen benægtede, at hans kendskab hertil var stort, »selvom man ikke altid tør anvende ham som et Kildeskift«. Bøger og en række småskrifter om lokalhistoriske forhold blev det også til, nævnes kan arbejderne »Om Søvejene til Odense« (1873), »Odense og nærmeste omegn i billeder« (1874), »Illustreret historisk beskrivelse om Sct. Knuds Kirke« (1875) samt artiklen »Om skuespil og andre offentlige forlystelser til ca. 1807« i: Samlingen til Fyens Historie og Topographie (1873).

Da Lauritsen i 1856 blev ansat som gymnastiklærer på Odense Katedralskole, begyndte det virke, der sikrede ham en plads i idrætshistorien. Efter lange overvejelser havde rektor besluttet sig for at ansætte en civil seminarieuddannet lærer, manglen på egnede kandidater, der ville gå til en »provinssløn«, og dårlige erfaringer med afskedigede korporaler, gjorde, at valget ikke faldt helt så svært. Blandt adjunkter og lektorer indtog J. Lauritsen sammen med en anden gymnastiklærer Holm, der

dog havde været sergeant, sin plads i hierarkiet, og den var nederst. Brugen af betegnelsen gymnastiklærer var oplagt for at skille Lauritsen og Holm fra de rigtige undervisere på Odenses Katedralskole. Det fremgår ikke af det efterladte materiale, hvor Lauritsen og Holm uden for undervisningen havde deres sæde på skolen, men fra andre lærde skoler ved man, at gymnastiklæreren som regel var forment adgang til lærerværelset og derfor måtte indtage frokosten i gymnastiksalen.

Som discipel på Odense Katedralskole modtog senere gymnastikinspektør K.A. Knudsen undervisning af lærer Lauritsen og lærer Holm. Af og til startede timerne med forberedende øvelser, men ellers var det mest redskabsøvelser, der var i højsædet. Knudsen mindedes, at de havde det frit under de to elskværdige lærere. »De som vilde, kunne nok komme i Arbejde; de, som ikke brød sig om øvelserne, kunne let holde sig passive og f. Eks. læse Lektier.«

Om lærer Lauritsen huskede Knudsen især hans levende interesse for boldspil. »En Foraarsdag tog han os i Gymnastiktimen ud i Skolegaarden og lod os spille bold. Det syntes vi om, og vi var derfor noget højroastede i vor Glæde; men den varede kun kort. Overlærer Strøm, en streng Lærer, aabnede et Vindue og beordrede os omgaaende ind i Gymnastiksalen, vi forstyrrede hans Undervisning«.

Det var via sin interesse for boldspil, at J. Lauritsen havde stiftet bekendtskab med cricket. Spillet var allerede midt i det 19. århundrede meget udbredt i England. Danske officerer, ingeniører og handelsfolk, der videreuddannede sig i England, stiftede der bekendtskab med spillet, samtidig med at engelske ingeniører, der forestod arbejdet med anlæggelsen af jernbaner i udlandet, udbredte spillet. Efter sigende skulle engelske jernbaneingeniører i for-

Johannes Enemark Lauritsen (1824-96), gymnastiklærer og lokalhistoriker. En ildsjæl, der brændte for udbredelsen af kendskabet til legemsøvelser, lege og boldspil (Møntergården).

bindelse med den fynske jernbanes åbning den 7. september 1865 have dannet en cricketklub.

Vi ved ikke om lærer J. Lauritsen havde kendskab til og forbindelse med denne cricketklub, sikkert er det imidlertid, at ministeriet i en skrivelse af 13. juni 1866 pålagde landets lærde skoler at tage cricketspillet på programmet i faget legemsøvelser, og da samme ministerie allerede nogle år før havde opfordret Lauritsen til at forny og supplere udvalget af øvelser til brug for undervisningen i de lærde skoler, kom Lauritsen til at spille en særdeles central rolle for idrættens udbredelse i Odense og i det øvrige Danmark.

I 1865 udkom første del af Lauritsens to

små skrifter om »Underholdende og dannende Legemsøvelser for unge Mennesker«, anden del kom allerede året efter. I sin indledning til skriftet gav Lauritsen sit bud på legemsøvelsernes betydning for et samfund, hvor friheds- og fritidsbegrebet endnu forestod en egentlig indholdsbestemmelse:

»Det er først naar Folk af egen Drift udfylde en Deel af deres Fritid, især den som unge Mennesker tilbringe i hinandens Selskab med dannende og underholdende Legemsøvelser, at man kan sige at Friheden og Oplysningen have beaandet Folket i den Retning (Kraft, Hårdførhed, Mod). For endmere at udvikle denne Sands hos den opvoxende Slægt, vort fremtids eneste Dannevirke, og for at forøge det Stof, som paa en hensigtsmæssig Maade, saavel kan tilfredsstille Trangen hos den Unge til at røre sig som Samfundets Krav paa at faa kraftige til Livets Gerning velskikkede Afløbere, er denne lille Bog skreven«.

Første del med undertitlen »Drenge i Hjemmet og på Skolens Legeplads« indeholdt 45 styrke- og smidighedsøvelser, anden del »Lege i det fri, især flere slags Boldspil« beskrev 21 lege og 10 boldspil. Blandt boldspillene var et, Lauritsen kaldte fodbold, der intet havde med hverken rugby eller fodbold i moderne forstand at gøre – der var tale om én kaster og en til flere sparkere, der skulle returnere bolden. Endvidere var der en beskrivelse af langbold samt cricket, som Lauritsen kaldte for portbold: »Portbold (Cricket) er oprindeligt en engelsk Nationalleg. Ordet »Cricket« har Hensyn til en lille Port, som ved denne Leg bygges af 5 Stokke«. Beskrivelsen af spillet indeholdt en henvisning til den artikel, ministeriet havde rundsendt til landets lærde skoler.

Samtidig med udgivelsen af sine to småskrifter om legemsøvelser tog Laurit-

sen et af landets første initiativer til udøvelse af idræt i forenings- og fritidsregi. I Fyens Avis og Odense Amtstidende fra den 10. januar 1866 kunne man læse, at en række unge mænd havde forenet sig for under en gymnastiklærers vejledning at øve sig i »Huggen, Voltigering, Smidighedsøvelser, osv« (voltigering er det samme som øvelser på hest). Øvelserne ville foregå søndag eftermiddag og ønskede flere at deltage, skulle man melde sig hos lærer Lauritsen, skolegården i Klaregade. I forbindelse med et større skolemøde i Odense tredie pinsedag samme år, fik man syn for sagen. Lauritsen medvirkede ved skolemødet dels med et foredrag »Om et fyensk Haveselskabs Have eller en Forsøgshave og Planteskole for Fyen«, dels med en forevisning hvor han sammen med nogle raske drenge viste legemsøvelser, »hvormed Drengene af sig selv vilde og kunne udvikle deres Fritid«.

Den 15. august 1866 bragte Fyens Avis den første åbne invitation til at spille cricket. Med overskriften »God Motion og Underholdning« inviteredes interesserede til hver søgnedag – når vejret tillod det – til fra 6 til 8 om aftenen at møde op på eksercerpladsen, og der stiftede bekendtskab med »dette meget anbefalede Spil«. I juni året efter blev der taget initiativ til at danne en egentlig cricketklub eller »Boldlag«, som det hed. I såvel Fyens Avis som Fyens Stiftstidende bragte Kredsbestyrelsen for Odense Amts Skyttekreds 20de kreds, Odense følgende meddelelse:

»Boldspil vil fremover blive øvet som en frivillig Sag 1 á 2 Søgneaftener i hver Uge foreløbig efter Kl. 8. Medlemmer af 20de Kreds kunne efter Anmeldelse blive Medlemmer af Boldlaget uden særligt Contigent. Andre, som maatte ønske at være med, yde et lille Bidrag til Apparaterne Fornødvendigt. »Skytter« have fortrinnsviis

Cricketspillere i kamp. Stregtegning fra Johs. Lauritsens bog om Underholdende og dannende legemsøvelser for unge mennesker. Bind 2: Lege i det fri, især flere slags boldspil (Stadsarkivet).

adgang. Anmeldelse gjøres til Lærer Lauritsen inden Torsdag Aften«.

I O.A.S. 20de kreds havde man besluttet sig for at adskille legemsøvelser og boldspil. Skulle aktiviteterne ligge i forlængelse af hinanden, ville det gå ud over enten legemsøvelserne eller boldspillet, og dette ønskede O.A.S. ikke, da man gerne så begge aktivitetsområder fremmet. Hermed blev et mønster for den frivillige idrætsorganisering allerede i 1867 afprøvet i Odense – længe før man i resten af landet var kommet så langt.

Under lærer Lauritsens ledelse vandt cricketspillet også hurtigt fodfæste på Katedralskolen, og allerede i 1867 var der to cricketforeninger på skolen, som udøvede

spillet på Heden (Sdr. Boulevard). I »Indbydelsesskrift til Afgangsexamen og Hovedexamen i Odense Cathedralskole i Aaret 1867« omtalte skolens rektor de to cricketforeninger. Helt velfornøjet med dette nymodens engelske spil var rektor dog ikke. I »Indbydelsesskriftet« skrev han således: »Iøvrigt kan jeg ikke nægte, at jeg anseer vor Langbold for nok saa tjenlig til Legemets Udvikling og foretrække denne Indenlandske Leg for den fremmede«.

I de lærde skoler var cricketspillet dog kommet for at blive for en længere periode. Frem til 1880'erne blev der i Danmark spillet cricket på følgende lærde skoler: Odense, Nykøbing, Viborg, Vejle, Aalborg, Randers og Sorø, og cricketspillet blev det

boldspil, der senere kom til at danne udgangspunkt for de fleste boldklubbers oprindelse. Byens nuværende superliga-klub Odense Boldklub, der oprindeligt hed Odense Cricketklub, gav sig således ved starten i 1887 hovedsagelig af med at spille cricket, kun om vinteren spillede man fodbold. Odense Boldklub var dog ikke den første idrætsforening i Odense, det var Odense Skøjtøløberforening, der blev stiftet i 1871. Sigtet var her imidlertid udelukkende af selskabelig karakter, vel blev der, når vejret tillod det, løbet på skøjter. Konkurrencer var der dog ikke tale om, måske forsøgte nogle sig med kunstløb, men ellers var det jo en god måde at mødes på – hverken på isen eller til de talrige fester var unge mænd og kvinder adskilte.

Lærer Lauritsens virke for idrættens udbredelse førte i 1874 til, at han som anerkendelse herfor modtog Dannebrogsmændenes Hæderstegn, og i 1877 opnåede han statsunderstøttelse til at foretage en rejse til Tyskland for at gøre sig bekendt med den gymnastiske undervisning dér. Trods disse fortjenester mødte Lauritsen ikke den store opbakning fra rektor på Odense Katedralskole. Rejsen til Tyskland i 1877 fremmedes ikke af rektor, der forlangte, at Lauritsen selv skulle betale for en vikar.

Måske var Lauritsen faldet i unåde, fordi han i 1872 ved et uheld var kommet til »at beskadige en discipel«, der ikke havde gået ordentligt under marchen i gymnastiktimen. Med et gevær ville Lauritsen puffe ham på plads, men uheldigvis gled geværet, samtidig med at drengen drejede hovedet, og derfor fik et sår på kinden. Disciplens fader pastor Blauenfeldt klagede til ministeren, og anmodede rektor om at få Lauritsen suspenderet fra undervisningen.

Da rektor næsten nyligen var tiltrådt, og derfor ikke havde nøje kendskab til lærer

Lauritsen, undersøgte han, om denne skulle være rå eller voldsom. Rektor fik at vide, at Lauritsen kunne være heftig, hvis disciplene var urolige, men der var aldrig tidligere blevet klaget over Lauritsen, og på baggrund heraf kunne rektor ikke imødekomme pastor Blauenfeldts ønske.

I 1885 ophørte Lauritsens ansættelse ved Odense Katedralskole. Lærer Holm havde bedt om sin afsked, og i den forbindelse anmodede rektor den da 61-årige lærer Lauritsen om at tage sin afsked. Tiden var løbet fra de to gymnastiklærere, der også fysisk var faldet af på den. Den senere forstander for Statens Lærerskole Vilhelm Rasmussen modtog som discipel undervisning af de to aldrende herre. »Vore to lærere var to kommunelærere, den ene fra Odense, den anden fra Hjallesø. Men ingen af dem var i stand til at springe 4 cm fra gulvet. Den ene var en høj, men bred mand med en vældig borgmestermave og klædt i en fedtet, sort skødefrakke. Den anden til gengæld lille, radmager, krumbøjjet med hængehoved. Han gjorde altid det grove arbejde, når en elev skulle hjælpes. Den anden så til. Allerede i den første time udleverede denne udmærkede mand, der havde ord for at være en dygtig hjemstavns-historiker, sig til latteren. Vi blev kommanderet på linie efter højde og skulle stå ret. Det betød dengang, at man kunstigt hvælvende sit bryst så meget som muligt, og til gengæld spændte underlivsmusklerne. Dette sidste var vi imidlertid ikke fortrolige med; og så holdt her X, hvis mave struttede som en øltønne, en formaningstale til os og advarede imod at skyde maven så langt frem. »Det er ikke klædeligt« Det skal Vor Herre vide. Det kunne man se på stående fod.«

I 1896, 71 år gammel, døde lærer Lauritsen efter lang tids svær sygdom. Han efterlod sig sin kone M. C. C. Lauritsen og søn-

nen xylograf Wilhelm Valdemar Rasmusen.

Odense Gymnastik-Forening

Det var i løbet af 1870'erne, at enkelte unge mænd i Odense begyndte at dyrke gymnastik sammen. De blev støttet af omtalte lærer Lauritsen, der forsøgte at oprette en gymnastisk forening; et forsøg, der måtte opgives, fordi man ikke kunne få adgang til egnede lokaler. I året 1880 forsøgte man påny at danne en gymnastisk forening. Initiativtager var denne gang tilflytteren cand. pharm. C. A. Bruhn, der sammen med gymnastiklærer Carl Abel fik skoleinspektøren ved Odense Drengeskole interesseret i sagen. Og da man først uformelt havde sikret sig adgang til skolens gymnastiksal, havde Odense Byråd ingen problemer med at give den officielle tilladelse. Den 10. oktober 1880 afholdtes stiftende generalforsamling i Odense Gymnastik-Forening. C. A. Bruhn blev formand, og gymnastiklærer Carl Abel forestod gymnastikledelsen. Det var fra handelsstanden og farmaceuternes side, at foreningen i første omgang fik sin væsentligste støtte, men allerede efter to måneders virke havde foreningen 40 medlemmer.

Odense Gymnastik-Forening var en af de såkaldte frie selvstændige gymnastikforeninger, der opstod rundt om i landet i løbet af 1870'erne med Randers gymnastiske Forening fra 1872 som den første. Det var for at adskille foreningerne fra de foreninger, der var knyttede til skyttebevægelsen, at man kaldte sig selv for frie selvstændige foreninger. Det virker dog ikke, som om der i Odense har været store modsætningsforhold mellem Odense Amts Skytteforening og Odense Gymnastik-Forening.

Gymnastikken i Odense Gymnastik-

Forening og de øvrige frie foreninger rundt om i landet var først og fremmest de kendte øvelser fra den danske skolegymnastik, suppleret med måtte- og springøvelser, og lidt efter lidt vandt de tyske redskabsøvelser reck, barre og ringe indpas. Ved den aller første præsentation søndag den 24. april 1881 fremvistes en øvelsesserie, der omfattede: Forberedende øvelser, højdespring, stokkeslag, smidighedsøvelser, hugning og voltigering (bensving på hest).

Målet var primært at give unge i byen mulighed for fysisk aktivitet gennem gymnastik, men med tiden kom andre aktiviteter ind i billedet. I løbet af 1880'erne fik Odense Gymnastik-Forening først cricket, fodbold og svømning på programmet, senere kom fodsporten og atletsporten ind i billedet. Fodsporten var forløberen for den frie idræt eller atletikken, og atletsporten var det, vi i dag kender som boksning, brydning og vægtløftning. Ved århundredskiftet havde Odense Gymnastik-Forening (OGF) udviklet sig til en bred idrætsforening på samme måde som en række af landets øvrige frie gymnastikforeninger – hvem tænker således i dag på AGF i Århus som det, den oprindelig var, nemlig en gymnastikforening. Stiftet samme år som OGF blev Aarhus Gymnastik-Forening en af de første foreninger, man kom til at konkurrere med.

Et dyrt bekendtskab

I slutningen af året 1884 modtog Odense Gymnastik-Forening en udfordring fra Aarhus Gymnastik-Forening til en konkurrence, som man dog afslog, da man ikke følte sig stærk nok. Århusianerne ville imidlertid til Odense og lejede i december Odense Teater til en gymnastikopvisning. Da Odense Gymnastik-Forening erfarede dette, valgte man alligevel at stille op til en

Odense Gymnastik-Forenings opvisningshold ca. 1890. Siddende i midten med civilt tøj ses Odense Gymnastik-Forenings første gymnastiklærer, Carl Abel, der virkede fra 1880 til 1897. Til venstre for ham i rækken bagved ses Jørgen From med det imponerende overskæg (Lund Hansen fot., Stadsarkivet).

konkurrence. Den blev afholdt den 14. december med Odense Gymnastik-Forening som det vindende hold! En begivenhed der næsten kom til at betyde Odense Gymnastik-Forenings endeligt. For som rimeligt var måtte man jo tilbyde AGF revanche i Århus.

Godt et år efter, den 28 februar 1886, skulle hver forening møde med 20 mand til konkurrencen i Århus. Men da Odense-folkene tidligt om morgenen mødte op på Odense Banegård, lød meddelelsen »Intet Tog kan grundet paa Snestorm i Jylland gaa til Aarhus«. Da gymnastikholdet jo ik-

ke ligefrem bestod af ligegyldige Odenseborgere, lykkedes det imidlertid at overtale personalet til at sætte toget i bevægelse. Helt til Vejle nåede man, men så var det sket, en væltet sneplov hindrede videre færdsel. Efter at et forsøg på at komme til Århus med slæder måtte opgives, returnerede gymnasterne til Fredericia, hvor man besluttede sig for at give en opvisning. Først indhentede man tilladelse hos borgmesteren, skaffede derefter de fornødne rekvizitter, fik trykt løbesedler og alarmeret byens borgere ved trommeslagning. Derefter lejede man Fredericiaklubbens teater,

holdt opvisning og tog nattoget tilbage til Odense.

Lejen til teatret blev tjent ind igen, men alle de øvrige udgifter var der ingen dækning for. Turen kom til at koste foreningen et par hundrede kroner, som der ikke var dækning for. Ved generalforsamlingen måtte den samlede bestyrelse gå af, og kun den nye formand redaktør cand. polit. M. Dreyers ihærdige indsats og egen »personlig pekuniær Opofrelse«, sikrede foreningens videre eksistens. Underligt nok blev konkurrencen i Odense den eneste mellem AGF og OGF i foreningernes første 25 år. I stedet dystedes flere gange mod foreninger fra København og især mod Horsens Gymnastikforening.

Kvinderne præsenterer sig

Ved gymnastikforeningernes start var der langt fra samme faste rammer for afholdelse af konkurrencer og mesterskaber som i dag. Forårspræsentationen, hvor man foreviste, hvad man havde lært i løbet af sæsonen, var selvsagt en årligt tilbagevendende begivenhed. Men også præsentationer, hvor man inviterede gæster til at forevise de nye aktiviteter, var en måde at udbrede kendskabet til den moderne idræt på. Det var på denne måde, at kvindegymnastikken vandt indpas i Odense Gymnastik-Forening. I 1899 inviterede man for første gang fra København krigsassessor Paul Petersen – kvindegymnastikkens fader – over til en præsentation med sit kvindehold. Præsentationen foregik i marts måned i Folketeatrets sal, og interessen var så stor, at mere end 200 mennesker måtte gå forgæves. Også året efter forestod Paul Petersen en præsentation af kvindegymnastikken, og ved Odense Gymnastik-Forenings præsentation samme år kunne foreningen fremvise sit eget kvindegymnastikhold.

Den første januar havde man oprettet »Odense Gymnastik-Forenings Afdeling for Kvinder« under ledelse af Paul Petersens elev frøken Dagmar Neerholt, og fra januar måned øvedes kvindegymnastik i Pigeborgerskolens Gymnastikhus i Klaregade.

I vinterhalvåret gik foreningens virke med at indarbejde de øvelser, der skulle forevises ved den tilbagevendende forårsrepræsentation, medens sommerhalvåret i Odense Gymnastik-Forenings første år mest var helliget mere selskabelige formål, såsom fodture til de smukkeste steder i byens omegn. Fra sommeren 1887 kom cricket på programmet, og efter Odense Boldklubs stiftelse samme år blev det i sommermånederne de følgende år til flere kampe mod OB, men også mod Odense Katedralskole og Boldklubben Mars, hvis nærmere historie ikke kendes.

Efter århundredeskiftet svandt interessen for sommerens boldspil gradvist ind til fordel for den frie idræt – atletikken, men i den moderne idræts etableringsfase var en specialisering inden for bestemte idrætsgrene slet ikke på dagsordenen, det vigtigste var at udbrede kendskabet til idræt i det hele taget; på landsplan skete dette i form af de såkaldte idrætsfester. Også her bidrog Odense Gymnastik-Forening med sin tilstedeværelse.

Med OGF til gymnastik- og idrætsfester

Første gang den nye idræt for alvor skulle fremvises i Danmark var i forbindelse med »Den store nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling« i 1888 i København. Alle sejl var sat, det var 100-årsdagen for stavnsbåndets ophævelse, 50-året for Industriforeningens stiftelse og 25-året for

kong Christian 9.'s tiltrædelse, Danmark skulle rigtig vise omverdenen, at det var blevet moderne, og udstillingen blev med 1,3 mio. besøgende det nærmeste, Danmark nogen sinde er kommet en verdensudstilling. Som en del af det moderne indgik »Den nationale Sportsfest« i arrangementet. Det blev Odense Gymnastik-Forening, der fik lov til at åbne sportsfesten. Helt velfornøjede var Odense Gymnastik-Forenings bestyrelse ikke hermed, men præsentationen forløb flot, og i et af datidens idrætsblade kunne man læse, hvorledes Odense Gymnastik-Forening den 15. august til tonerne af Riberhusmarchen, iført blå jerseytrøjer med Odense byvåbens liljer på brystet og hvide benklæder, marcherede ind på Halmtorvet. For et interesseret publikum, med plads på en overdækket nyopført tribune, foreviste Odensegymnasterne øvelser i barre og reck, øvelser over hest samt højde- og længdespring.

Mere end 300 idrætsudøvere fra 20 foreninger eller klubber deltog i festen, hvor der udover gymnastik blev forevist øvelser i våbenbrug og cykelridning, spillet langbold og fodbold, samt udstillet sejl- og robåde. Efter denne første store idrætsmanifestation var der i ledende idrætskredse i Danmark enighed om, at man med forevisningerne havde »udrettet noget Godt for Idrættens Fremgang og derigennem for Samfundet«.

Næste gang Odense Gymnastik-Forening deltog i en større idrætsfest var i Odense og på en lidt besynderlig måde. Den 20.-23. juli 1894 skulle Odense være vært for »Den 5. almindelige danske Skytte- og Gymnastikfest«, hvor størstedelen af landets skytteforeninger ville deltage i gymnastikkonkurrencen. Da dette rygtedes blandt Odense Gymnastik-Forenings medlemmer, meldte 20 af foreningens medlemmer sig ind i Odense Amts Skytteforening,

og det lykkedes alle 20 at komme på Skytteforeningens 24 mands hold. Gymnastikkonkurrencerne foregik på cykelbanen i Fruens Bøge, hvor der blev vist både dansk og svensk gymnastik. I konkurrencen om førstepladsen inden for dansk gymnastik stod kampen mellem Akademisk Skytteforening fra København og Odense Amts Skytteforening. Lidt overraskende for de talrige tilskuere erklærede dommerne Akademisk Skytteforening for vinder af konkurrencen, og det »førte til en ædel bypatriotisk Harme blandt Odenseanerne«. Resultatet blev mødt med hyssen og piben, i en grad så de ledende Odense gymnaster fandt det pinligt og ønskede at præcisere, at de ikke havde lod i publikums usømmelige adfærd. Ifølge Fyns Venstreblad var grunden til, at Odense ikke fik førstepræmie den, at Odense Gymnasterne »ikke tog Sagen med tilstrækkelig højtidelig Alvor. De manglede »militær Disciplin«, og den militære Disciplin er jo nu Nr. 1 i Skytteforeningerne«.

En fortæller for den svenske – rationelle – gymnastik kritiserede Odensegymnasternes opvisning og gjorde i et indlæg i Højskolebladet konkurrencen mellem Odense og Akademisk Skytteforening til en kamp om gymnastiksystemer. Odenseanerne »viste sig at være rene Akrobater, der sikkert med Held kunne optræde i Cirkus, men til Trods for al den Færdighed og Dygtighed..., fik man et uhyggeligt Indtryk af at de fornægtede det centrale i Gymnastikken for at fremme det rent akrobatagtige«. Akademikerne var derimod stilfulde, og lederen »viste gennem den valgte »Dagsøvelse« sit Kjendskab til rationel Gymnastik«. For tilhængere af den svenske gymnastik var akrobatgymnastik et skældsord – stilfulde karakterdannende øvelser var vigtigere end individuel kunnen. Endvidere fandt Højskolen det naturligt, at der

Med stor succes holdt kvindegymnastikken sit indtog i Odense Gymnastikforening i 1900. På billedet ses Odense Gymnastikforenings kvindeafdeling på en træningsaften i 1905 (Stadsarkivet).

blev »skumlet over, at Odenseanerne fik lov til at konkurrere, da Odense Gymnastik-Forening nok slet ikke kom Skytteforeningerne ved«, og hvad dette sidste angår kunne Højskolebladet vel have ganske ret.

I 1898 skulle Odense Gymnastik-Forening påny deltage i et stort arrangement i København. Den 1. internationale gymnastik- og idrætsfest i København fra 30. maj til 2. juni blev det hidtil største idrætsarrangement i Danmark. I gymnastik deltog 25 finner, 53 nordmænd, 141 svenske, 310 danskere samt 1000 kommuneskoleledere; i de øvrige idrætsgrene deltog 61 fra udlandet samt 154 fra Danmark, hvortil kom 3 danske crickethold (deriblandt Odense Boldklub), 1 dansk og 2 udenlandske fodboldhold. Det var forståeligt, at

man i Odense Gymnastik-Forening, under den mangeårige formand bogbinder J. Frøms ledelse, gjorde meget ud af forberedelserne. Foreningen deltog i gymnastikkonkurrencen og idrætsøvelserne. Turen til København blev »sponsoreret« med 200 kr. fra Fyens Sifts Sparekasse og med 100 kr. fra Odense Byråd.

For deltagerne var det en stor oplevelse at præsentere sig i overværelse af Hs. kgl. Højhed Kronprinsen. En førstepræmie i barre og en andenpræmie i reck blev det til, men hvad vigtigere var, de storstilede idrætsøvelser gjorde et sådan indtryk på Odense-deltagerne, at de efter hjemkomsten fra København besluttede sig for at lægge sommerens cricketspil på hylden til fordel for idrætsøvelserne. Festen i København må siges at have været fødestedet for

Odense Gymnastik-Forenings storhedstid som atlet- og atletikklub.

I det hele taget satte den internationale idrætsfest i København gang i bestyrelsen for Odense Gymnastik-Forening; ved udgangen af året havde man dannet den første paraply-organisation for idrætten på Fyn, Fyens Gymnastik- og Idræts-Forbund, hvis første formand blev Odense Gymnastik Forenings formand bogbinder J. From. Allerede i august samme år arrangerede Odense Gymnastik-Forening sit første idrætsstævne i Odense. 30 foreninger med 150 deltagere deltog, og stævnet blev afholdt på cykelbanen i Fruens Bøge med mellem 4-5000 tilskuere til eftermiddagsarrangementet, hvor de bedste konkurrerede. Efter arrangementet indledte Odense Gymnastik-Forening forhandlinger med Odense Byråd om at få stillet egen idrætsplads til rådighed, og i løbet af efteråret sluttedes en overenskomst om leje af en idrætsplads på 1,5 tønder land bag Assistentkirkegården. Året efter den 3. juli kunne man sammen med repræsentanter fra byrådet og pressen indvie Idrætspladsen med en opvisning og et glas vin i den nyopførte pavillon. På dette tidspunkt havde Odense Boldklub i 5 år kunnet spille fodbold og tennis på eget baneanlæg i Munkemose, og lige så længe havde cykelbanen i Fruens Bøge eksisteret.

Odense var blevet idrætsby nummer et i provinsen, og det skulle understreges med et stort stævne, der skulle afholdes i forbindelse med den store landbrugsudstilling i sommeren 1900. Efter at Odense Byråd havde givet tilsagn om en underskudsgaranti på 200,-kr., inviterede Fyens Gymnastik- og Idrætsforbund til »1ste internationale Idrætsfest i Odense« på Odense Gymnastik-Forenings idrætsplads. Festen skulle afholdes over fire dage den 1., 2., 7. og 8. juli. Grundet praktiske vanskelighe-

der blev festen afholdt den 1. og 2. samt den 22. og 23. juli. Til festen var anmeldt mere end 100 deltagere, der blandt andet konkurrerede i løb, herunder »forspringsløb«, gang samt »forspringsgang«, hækkeløb, længdespring, trespring, »spydkastning«, diskoskast, hammerkast, højdespring, »stangspring i højden«, barreøvelser og tovtrækning.

Desværre havde festen ikke publikums store interesse, skylden herfor blev dels lagt på landbrugsudstillingen samt på vejret, hvor »himlen syntes at forudsætte, at programmet også omfattede svømning«. Som idrætsopvisning mente Dansk Idræts-Blad, der var Dansk Idræts-Forbund officielle organ, dog, at festen var vellykket, der blev ydet mange gode præstationer, et par rekordforbedringer lagde glans over stævnet, »hvis »internationale« Karakter 4 Nordmænds Deltagelse sagde god for«.

Helt så tilfreds som Dansk Idræts-Blad var Dansk Idræts-Forbunds formand kaptajn N.V.S. Holbek imidlertid ikke. Dansk Idræts-Forbund (DIF) var blevet dannet i 1896, og så det som sin hovedopgave at skabe ordnede forhold inden for dansk idræt. Festen i Odense havde en række skønhedsfejl, som DIFs formand omtalte allerede ved det festmåltid, der afsluttede andendagen. Programmet var for vidtløftigt i forhold til den tid, der var til rådighed, midt under stævnet blev man nødt til at stryge femkampen af programmet, da man ikke kunne nå det før mørkets frembrud. Antallet af præmier var vel overdimensioneret, i højdespring startede ialt 7, og der var fem præmier. Det største problem var dog, at den egentlige ansvarlige arrangør, bogbinder J. From, formanden for Odense Gymnastik-Forening, selv deltog i så mange af øvelserne, at han umuligt på samme tid kunne overkomme de administrative hverv. Stævnet blev således ind i

mellem lidt formløst, og lige netop dette problem fandt DIF det vigtigt at påpege, da sigtet jo var at få ordnede forhold.

Også i dag kan idrætsledere have vanskeligheder med at få et program til at løbe problemløst af stablen, men til gengæld er retningslinierne nu helt klare og tydelige, hvis man vil have konkurrenceresultaterne anerkendt af det officielle idrætsliv. På den måde viste debatten om »1.ste internationale Idrætsfest i Odense« i 1900, hvordan den moderne idræt var ved at tage form. Men hvilken betydning tillagde man dengang den moderne idræt?

Sol, luft og bevægelse

I 1905 kunne Odense Gymnastik-Forening fejre 25 års jubilæum. I den anledning udgav foreningen et festskrift ved den mangeårige formand Jørgen From. Bogbinder From beskrev kortfattet foreningens historie, Paul Petersen gjorde status over kvindegygnastikken, hvorefter gymnastiklærer Marius Le Fèvre og I.P. Müller analyserede idrættens samfunds- og sundhedsmæssige betydning.

I. P. Müller havde i 1904 udgivet sin bog »Mit System«, der blev en regulær bestseller verden over. Som en forløber for den – af vore dages ældre medborgere – mere kendte kaptajn Jespersen, priste han idrætslige kropsøvelser og gymnastik. I festskriftet havde han fået til opgave at diskutere, hvilken idræt man helst burde vælge? Et spørgsmål han besvarede ved at gøre opmærksom på, at »et godt Resultat ikke kan opnåes ved Hjælp af en enkelt Idrætsgren«, men at en kombination af friluftsidræt, gymnastik og hygiejne var at foretrække. En anvisning Odense Gymnastik-For-

ening, når man medtænker deres aktiviteter, kunne være vel tjent med.

Odense-borgeren gymnastiklærer Marius Le Fèvre var mere håndfast i sine anvisninger. Gymnastik og leg var den bedste medicin mod tilværelsens kulturelle trælle-mærker. Og den form for medicin var nødvendig, for allerede ved århundredeskiftet var livet blevet kunstigt. »Vi lever kunstigt, vi spiser kunstigt, vi bevæger os kunstigt, og vi klæder os i Forhold dertil.« Men naturen reagerer mod dette kunstige liv, »ved at give Kontormanden og alle andre stillesiddende Mennesker slappe svage Bugmuskler med deraf følgende daarlig Fordøjelse og almen Nedsættelse af Velbefindet«.

Marius Le Fèvre lader ikke nutidens sundhedsapostle noget efter. »Det er ikke i Medicin og Arkana, Sundheden er at finde, men derimod i sunde, styrkende Bevægelser, afpasset efter Individets Alder, Køn og Kræfter. Og kan vi være i Tvivl om, at Bevægelse er selve Livet?« Vil man bevare sin åndelige og legemlige ligevægt må man »forskaffe sig den Bevægelsesmængde, som nu en Gang *er* nødvendig om Forbrændingen og Omsætningen i Legemet skal forløbe normalt, og Sundheden bevarer«.

Ser man bort fra de rent sproglige formuleringer, kan de fleste i dag nikke gendende til slig dundertale. Der er som så ofte intet nyt under solen. Også for små hundrede år siden prædikede man motion og sundhedsfremme. Odense var på vej til at blive moderne og en ny levemåde ved at sætte sig igennem. En levemåde der medførte en vækst i de såkaldte livsstilssygdomme, som man også i dag ønsker at forebygge gennem »legemsøvelser«.

Noter

1. Fremstillingen her er en lettere redigeret udgave af en artikel »I Form for hundrede år siden« skrevet til Odensebogen 1996.

Kilder og litteratur

- Per Boje og Henning Nielsen: *Moderne tider. Odense 1868-1914. Odense bys historie* bd. 7, 1985.
- Jørgen From: *Bidrag til Odense Gymnastik-Forenings Historie i Aarene 1880-1905*, 1905.
- Dansk Idræts-Blad, årg. 1900.
- Dansk Idræts-Tidende 1898.
- Dansk Sportstidende, årg. 1888.
- Claus Falkenby (red.): *Odense Gymnastik-Forenings 100 års jubilæumsskrift*. 1980.
- Fyens Avis, årg. 1866 og 1867.
- Fyens Stiftstidende, forskellige årgange.
- Fyns Social-Demokrat, forskellige årgange.
- Fyns Venstreblad, forskellige årgange.
- Jørn Hansen: »Sport« og »dansk idræt«, i *Idrætshistorisk Årbog 1990*, s. 73-90.
- Højskolebladet årg. 1894.
- Jørn Hansen: »Fusioner – Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger – Danmarks Idræts-Forbund. Et historisk essay«, i *Idrætshistorisk Årbog 1994*, s. 23-29.
- Idræt, årg. 1898.
- Indbydelsesskrift til Afgangsexamen og Hovedexamen i Odense Cathedralskole i Aaret 1867, 1867.
- H.H. Jacobsen: *Rektorer og Lærere ved Odense Cathedralskole 1802-1983*, 1985.
- Kaptajn Klüver: *Om Skytteforeningerne, Deres Organisation, Bevæbning og Øvelser*, 1869.
- K. A. Knudsen: *Lidt om Gymnastik ved Odense Cathedralskole 1878-1883*. Odense Samfundets Tidsskrift nr. 24.
- Jørn Møller: *So i Hul – og andre 99 gamle boldspil og kastelege. Gamle idrætslege i Danmark – Legebog 1*. 1990.
- J. Lauritsen: *Underholdende og dannende Legemsøvelser for unge Mennesker 1-2*, 1865 og 1866.
- Wilhelm Rasmussen: *Drengeliv i kroen*. 1939.
- Anne Riising, Aage Fasmer Blomberg, Ellen Pedersen og Hans Henrik Jacobsen: *Odense Cathedralskoles Historie 1283-1983*, 1984.
- Johnny Wøllekær: *Gymnaster blandt skytter – en analyse af gymnastikkens vilkår i Odense Amtsskytteforening 1866-1929*, i *Idrætshistorisk Årbog 1993*, s. 9-20.
- Else Trangbæk, Jørn Hansen og Niels Kayser Nielsen (red.): *Dansk Idrætsliv. Den moderne idræts gennembrud 1860-1940*, 1995.
- Landsarkivet for Fyn
Odense Cathedralskoles Arkiv. Rektors Kopibog 1856-1890.
Stadsarkivet Odense.